

Segédkönyvek
Jogi Szakvizsgához

Herke Csongor

BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG

Az új büntetőeljárás törvény
főbb rendelkezései

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Büntető eljárásjog

Segédkönyvek Jogi Szakvizsgálóhoz

Herke Csongor

Büntető eljárásjog

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ
Budapest, 2022

Szakmai lektorok:
Darvasi Szilvia
bíró
Pécsi Törvényszék

Takács István
vezető ügyész
Pécsi Járási Ügyészség

A kézirat lezárva: 2022. június

Kiadja a Nemzeti Közszerzői Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Karácsony Fanni
Olvasószerkesztő: Pokorádi Zsófia
Korrektor: Bujdosó Hajnalka
Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

ISBN 978-963-531-842-1 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-843-8 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-531-844-5 (ePub)

© A szerkesztők, 2022
© A szerzők, 2022
© A kiadó, 2022

Minden jog védve.

Tartalom

1. A büntetőeljárásról általában	
1.1. A büntetőeljárás szakaszai	10
1.2. A büntetőeljárás hatálya	13
1.3. A büntetőeljárás alapja és akadályai	14
1.4. A büntetőeljárás alapelvei	15
1.4.1. Az alapelvek csoportosítása	15
1.4.2. Az alapvető jogok védelme	16
1.4.3. Az eljárási feladatok megoszlása. Az ítékezés alapja és vádhoz kötöttsége	17
1.4.4. Az ártatlanság vétele	20
1.4.5. A védelem joga	21
1.4.6. A bizonyítás alapvetései	23
1.4.7. A büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga	24
2. A büntetőeljárás alanyai	
2.1. A hatóságok	27
2.1.1. A bíróság	27
2.1.2. Az ügyészség	36
2.1.3. A nyomozó hatóságok	38
2.1.4. A nyomozás során eljáró egyéb szervek	38
2.2. A résztvevők	39
2.2.1. A terhelt, a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és az eljárás alá vont jogi személy	39
2.2.2. A védő	43
2.2.3. A sértett. A magánvádló, a pótmagánvádló és a magánfél	46
2.2.4. A vagyoni érdekelt és az egyéb érdekelt	49
2.2.5. A segítők, a támogatók és az ügygondnok	49
3. Az eljárási cselekményekre vonatkozó általános szabályok	
3.1. A büntetőeljárási cselekvőképesség	51
3.2. A büntetőeljárásban részt vevő személyek joggyakorlására vonatkozó általános szabályok	53
3.3. A különleges bánásmód biztosítása a büntetőeljárásban	54
3.4. Adatvédelem a büntetőeljárásban	56
3.5. Tájékoztatás a büntetőeljárásról	58
3.6. Idézés és értesítés	58
3.7. A telekommunikációs eszköz használata	61
3.8. A rendbírság	62
3.9. Testi kényszer alkalmazása	64
3.10. A kézbesítés	65
3.11. A határidő és határnap. A mulasztás és az igazolás	67
3.12. Kifogás az eljárás elhúzódása miatt	69
3.13. Az elektronikus kapcsolattartás	69

4. A bizonyítás	
4.1. A bizonyítás általános szabályai	73
4.2. A tanúvallomás	76
4.3. A terhelt vallomása	78
4.4. A szakértő alkalmazása és a szakvélemény	81
4.5. A pártfogó felügyelői vélemény	83
4.6. A tárgyi bizonyítási eszköz és az elektronikus adat	84
4.7. A bizonyítási cselekmények	84
4.8. A leplezett eszközök alkalmazása	86
4.9. A titkos információgyűjtés	90
4.10. Az adatszerző tevékenység	90
5. A kényszerintézkedések	
5.1. A kényszerintézkedések felosztása	93
5.2. A tetten ért elkövető elfogása. Az őrizet	95
5.3. A személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedések általános szabályai	96
5.4. A távollattartás és a bűnügyi felügyelet	98
5.5. A távollattartás és a bűnügyi felügyelet magatartási szabályainak megtartását biztosító intézkedések	99
5.6. A távollattartás és a bűnügyi felügyelet tartama, részleges feloldása és módosítása. A távollattartás és a bűnügyi felügyelet végrehajtása és magatartási szabályainak megszegése	100
5.7. A letartóztatás	102
5.8. Az előzetes kényszergyógykezelés	105
5.9. A kutatás	105
5.10. A motozás	106
5.11. A lefoglalás	106
5.12. A zár alá vétel	109
5.13. Az elektronikus adat ideiglenes hozzáférhetetlenné tétele	110
6. A nyomozás	
6.1. Az előkészítő eljárás	113
6.2. A felderítés	114
6.2.1. A nyomozás megindítása	114
6.2.2. A felderítésre vonatkozó főbb rendelkezések	117
6.3. A vizsgálat	123
6.3.1. Az eljárás felfüggesztése a nyomozás során	123
6.3.2. Az eljárás megszüntetése a nyomozás során	124
6.4. Az ügyészi szak	125
6.4.1. Ügyészségi intézkedés vagy határozat kilátásba helyezése	126
6.4.2. A közvetítői eljárás	127
6.4.3. A feltételes ügyészi felfüggesztés	128
6.4.4. A gyanúsított együttműködése	129
6.4.5. Az egyezség	130
6.4.6. A vádemelés	130

7. Az elsőfokú bírósági eljárás	
7.1. A bírósági eljárás általános szabályai	133
7.2. A tárgyalás előkészítése	141
7.2.1. <i>Intézkedések a vádirat alapján</i>	141
7.2.2. <i>Az előkészítő ülés</i>	145
7.2.3. <i>A tárgyalás előkészítésének egyéb szabályai</i>	148
7.3. A tárgyalás menete	149
7.3.1. <i>A tárgyalás megnyitása</i>	149
7.3.2. <i>A tárgyalás megkezdése</i>	149
7.3.3. <i>A bizonyítás felvétele</i>	151
7.3.4. <i>A perbeszéd</i>	152
7.3.5. <i>A határozathozatal</i>	154
7.3.6. <i>Az ügydöntő határozat kihirdetése</i>	154
7.4. Az elsőfokú ügydöntő határozatok	157
7.5. A járulékos kérdések	160
7.6. A nem ügydöntő határozatok	162
8. A perorvoslatok	
8.1. A másodfokú bírósági eljárás	166
8.1.1. <i>A fellebbezési jog</i>	166
8.1.2. <i>A felülbírálat terjedelme</i>	169
8.1.3. <i>A tényálláshoz kötöttség elve és a megalapozatlanság</i>	171
8.1.4. <i>A súlyosítási tilalom</i>	173
8.1.5. <i>A fellebbezés elintézésének alaki szabályai</i>	177
8.1.6. <i>A másodfokú határozatok</i>	180
8.1.7. <i>Az eljárási szabálysértések</i>	181
8.2. A harmadfokú bírósági eljárás	185
8.2.1. <i>A másodfellebbezési jog és a másodfellebbezés korlátai</i>	185
8.2.2. <i>A harmadfokú eljárás főbb szabályai</i>	189
8.2.3. <i>A harmadfokú határozatok</i>	190
8.3. A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés	190
8.4. A megismételt eljárás	192
8.5. A rendkívüli perorvoslatok	193
8.5.1. <i>A perújítás</i>	193
8.5.2. <i>A felülvizsgálat</i>	199
8.5.3. <i>Alkotmányjogi panasz</i>	207
8.5.4. <i>A törvényességi jogorvoslat</i>	208
8.5.5. <i>A jogegységi eljárás</i>	209
8.5.6. <i>Egyszerűsített felülvizsgálat</i>	211
9. Sajátos eljárási formák	
9.1. A külön eljárások	213
9.1.1. <i>A fiatalkorú elleni büntetőeljárás</i>	213
9.1.2. <i>A katonai büntetőeljárás</i>	219
9.1.3. <i>A mentességi eljárás</i>	222
9.1.4. <i>Bíróság elé állítás</i>	224
9.1.5. <i>Eljárás egyezség esetén</i>	225
9.1.6. <i>A büntetővégzéses eljárás</i>	229

<i>9.1.7. Eljárás a távollévő terhelttel szemben</i>	231
<i>9.1.8. A külföldön tartózkodó terhelt távollétében való eljárás</i>	232
<i>9.1.9. A biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás</i>	233
<i>9.1.10. A magánvádas eljárás</i>	234
<i>9.1.11. A pótmagánvádas eljárás</i>	239
<i>9.1.12. A vagyonelvonásra irányuló eljárás</i>	243
<i>9.1.13. Eljárás határozással kapcsolatos bűncselekmény esetén</i>	244
9.2. A különleges eljárások	246
9.3. Az egyéb eljárások	250
9.3.1. A kártalanítás	250
9.3.2. A visszatérítés	253
9.3.3. A kegyelem	254
9.3.4. A bűnügyi költség és a rendbíróság mérséklése vagy elengedése	255
Iratminták	257
Jogsabályok	323
Bírósági döntések	327

1. A büntetőeljárásról általában

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) jelentősen megváltoztatta a büntetőeljárást mind szerkezeti, mind tartalmi szempontból. Míg az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) a korábbi (szocialista) büntetőeljárás törvények rendszerét követte (alapkoncepciójával ellentétesen), így a hagyományos nyomozás – közbenső eljárás – bírósági eljárás rendszerben szabályozta a büntetőeljárást, addig a hatályos törvény jóval tágabb teret enged a megállapodás alapján folytatott büntetőeljárásnak, illetőleg a terhelt beismerése (tényállás elfogadása) is számos egyszerűsítést tesz lehetővé. A büntetőeljárás menete (lehetséges végkimenetele) ezáltal jóval bonyolultabb, szerteágazóbb, mint a korábban lineáris ábrával leírható eljárásé.

A Be.-t a kihirdetése óta tizenöt törvény és két alkotmánybírósági határozat is módosította, illetve érintette (ide nem számítva a veszélyhelyzet idején életbe lépett átmeneti szabályokat):

- a) 2017. évi CXCVII. törvény (2018. július 1-i hatály),
- b) 2018. évi CXVIII. törvény (2019. január 1-i hatály),
- c) 2019. évi XXXVI. törvény (2019. április 15-i hatály),
- d) 2019. évi LXXXI. törvény (2020. január 1-i hatály),
- e) 6/2020. (III. 3.) AB határozat (2020. március 4-i hatály),
- f) 2019. évi CXXII. törvény (2020. július 1-i hatály),
- g) 2019. évi CXXVII. törvény (2020. április 1-i hatály),
- h) 2020. évi XLIII. törvény (2021. január 1-i hatály),
- i) 2020. évi LVIII. törvény (2020. június 18-i hatály),
- j) 2020. évi LXX. törvény (2020. július 9-i hatály)
- k) 2020. évi LXXIV. törvény (2020. szeptember 6-i hatály),
- l) 2020. évi CL. törvény (2020. december 19-i hatály),
- m) 2020. évi CLII. törvény (2021. január 1-i hatály),
- n) 10/2021. (IV. 7.) AB határozat (2021. szeptember 30-i hatály),
- o) 2021. évi CIII. törvény (2020. június 18-i hatály),
- p) 2021. évi CXXVIII. törvény (2021. szeptember 30-i hatály),
- q) 2021. évi CXXXIV. törvény (2022. március 1-i hatály).

Az itt felsorolt tizenhét jogszabály egy része nem kifejezetten a büntetőeljárás törvény vagy általában a büntetőtörvények módosításáról szól, hanem egyéb jogterületeket érintő jogszabályok hatottak ki a büntetőeljárás törvényre (például egészségüggyel összefüggő egyes törvények, a lelkiismereti és vallásszabadsággal összefüggő törvények, a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról szóló törvények stb.). Az AB határozatok is csak egy-egy kifejezés, mondatrész tekintetében érintették a Be.-t. Azt lehet mondani, hogy a tizenhét jogszabályból három az, amely kifejezetten és nagy terjedelemben módosította a Be.-t, ezáltal a Be. novellájának tekinthető: a hatálybalépés előtt már módosításokat tartalmazó 2017. évi CXCVII. törvény, valamint a jelentős változtatásokat eredményező 2020. évi XLIII. és 2021. évi CXXXIV. törvény.

1.1. A büntetőeljárás szakaszai

A Be. felépítése a korábbi törvényekhez hasonló, azaz (az első nyolc részben lévő) statikus rendelkezéseket követik a dinamikus szabályok (a Kilencedik Részről):

- Első Rész: Általános rendelkezések (1–10. §)
- Második Rész: A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság (11–36. §)
- Harmadik Rész: A büntetőeljárásban részt vevő személyek (37–73. §)
- Negyedik Rész: Az eljárási cselekményekre vonatkozó általános rendelkezések (74–162. §)
- Ötödik Rész: A bizonyítás (163–213. §)
- Hatodik Rész: Leplezett eszközök (214–260. §)
- Hetedik Rész: Adatszerző tevékenység (261–270. §)
- Nyolcadik Rész: A kényszerintézkedések (271–338. §)
- Kilencedik Rész: Előkészítő eljárás (339–347. §)
- Tizedik Rész: A nyomozás (348–424. §)
- Tizenegyedik Rész: A bírósági eljárás általános szabályai (425–462. §)
- Tizenkettedik Rész: A bíróság eljárása a vádemelés előtt (463–483. §)
- Tizenharmadik Rész: A tárgyalás előkészítése (484–513. §)
- Tizennegyedik Rész: Az elsőfokú bírósági eljárás (514–588. §)
- Tizenötödik Rész: A másodfokú bírósági eljárás (589–616. §)
- Tizenhatodik Rész: A harmadfokú bírósági eljárás (617–625. §)
- Tizenhetedik Rész: A másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezés elbírálása (626–631. §)
- Tizennyolcadik Rész: A megismételt eljárás (632–636. §)
- Tizenkilencedik Rész: Rendkívüli jogorvoslatok (637–675. §)
- Huszadik Rész: Külön eljárások (676–836. §)
- Huszonegyedik Rész: A különleges eljárások (837–843. §)
- Huszonkettedik Rész: A büntetőeljáráshoz kapcsolódó egyéb eljárások (844–865. §)
- Huszonharmadik Rész: Záró rendelkezések (866–879. §)

A büntetőeljárás három fő szakaszra tagolható:

- a) a nyomozási szak,
- b) a közbenső eljárás és
- c) a bírósági eljárás.

ad a) A nyomozási szak három fő részre osztható. Az első (esetlegesen) rész az előkészítő eljárás, amikor lényegében azt tisztázzák, hogy el kell-e rendelni az érdemi nyomozást. A második rész a felderítés, amikor általában az ismeretlen tettel szemben indított eljárás során a fő cél a terhelt személyének kiderítése, illetőleg a megalapozott gyanú közlését megelőzően végeznek bizonyítási cselekményeket. A harmadik szakasz pedig a vizsgálat, amelynek során a gyanúsított kihallgatását követően a nyomozó hatóság összegyűjti a bizonyítékokat; ennek érdekében akár a személyi szabadságot érintő, bírói engedélyes kényszerintézkedéseket is alkalmazhat.

ad b) A közbenső eljárás a nyomozati, illetőleg a bírósági szak között található. Jellegét tekintve tehát már nem nyomozás, de még nem is bírósági eljárás. Szintén két részre osztható: az első a vádemelés, amelynek során a nyomozó hatóság vádemelési javaslata alapján az ügyészség dönt arról, hogy álláspontja szerint elegendő bizonyíték gyűlt-e össze a bírósági szakhoz.

Könyvünkben ehhez az ügyészi szakhoz csatoljuk az ügyész minden olyan érdemi cselekményét, amellyel az ügy a vádemelésen kívül is eldönthető (bár a korábbi törvénnyel ellentétben ezekre nem feltétlenül a nyomozás befejezését követően kerül sor). Ezt követően kerül sor a tárgyalás előkészítésére, amelynek során a bírósági tárgyalást később lefolytató bíróság dönt a vád alá helyezésről, azaz arról, hogy a terhelttel szemben lesz-e bírósági tárgyalás. Ha igen, akkor a bíróság a tárgyalás előkészítése során vagy érdemben dönt az ügyben (többnyire előkészítő ülésen), vagy ha ez nem lehetséges, akkor elvégzi a tárgyalás adminisztratív előkészítését (tárgyalás kitűzése, idézések, értesítések stb.).

ad c) A bírósági eljárás szükségszerű része az elsőfokú eljárás. Az angolszász országokban történetileg a kereszkérdézéses tárgyalás alakult ki, és quasi dualista tárgyalási modelltől beszélhetünk (hiszen az esküdtszék dönt a ténykérdésben – bűnösség –, a bíró pedig a jogkérdésben – szankció). Hazánkban – más kontinentális rendszerű országokhoz hasonlóan – a prezidenciális tárgyalásvezetés jellemző (a tanács elnöke végzi a kihallgatásokat, és csak kiegészítő kérdések tehetők fel, a tárgyalási rendszer pedig monista, azaz ugyanaz a tanács dönt a bűnösség és a szankció kérdésében). Az elsőfokú eljárást követően (a fellebbezésre jogosultak nyilatkozatától függően) kerülhet sor a másod-, illetve harmadfokú eljárásra.

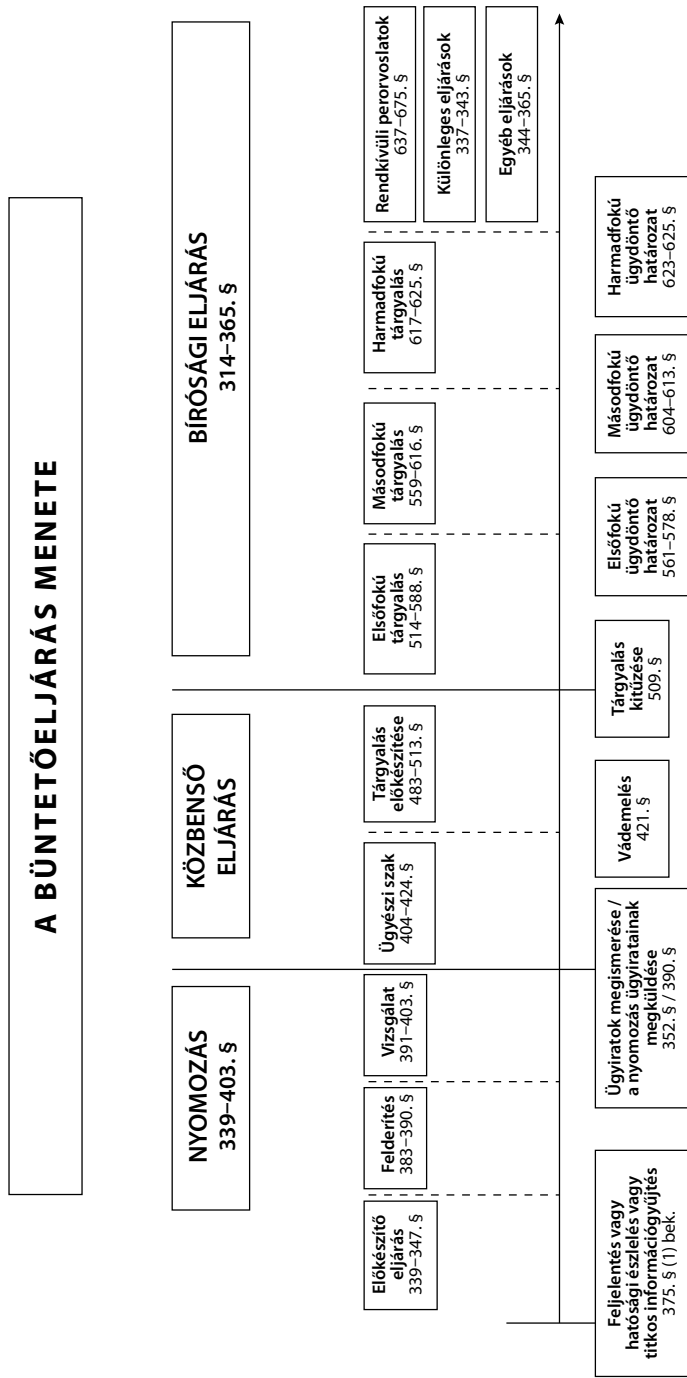
Mind az első-, mind a másod-, mind a harmadfokú eljárásra sajátos szabályok vonatkozhatnak a külön eljárások során. Ezek

- egy része jelentős gyorsítást, egyszerűsítést szolgál (bíróság elé állítás, büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás, eljárás egyezség esetén);
- más részük a terheltnek az átlagostól jelentősen eltérő életviszonyain vagy felelősségre vonhatóságán alapul (fiatalkorú elleni eljárás, katonai büntetőeljárás, vagyonelvonásra irányuló eljárás, határázárrel kapcsolatos büncselekmények miatti eljárás);
- speciális vádképvisellel érintettek (magánvádas és pótmagánvádas eljárás) vagy
- az eljárás jelentős elhúzódnását előzik meg (terhelt távollétében való eljárás, külföldön tartózkodó terhelt távollétében való eljárás, biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárás).

Nem tévesztendő össze a külön eljárások a különleges és az egyéb eljárásokkal. A Be. számos különleges és egyéb eljárást szabályoz. Ezek mindegyikének közös jellemzője, hogy (a külön eljárásokkal ellentétben) azok során nem az ügy érdemében (a bűnösség kérdésében) döntenek. Azonban míg a különleges eljárások során (a jogerő feloldásának sajátos eseteként) az ügydöntő határozat érdemi (általában a szankciókra vonatkozó) részét változtatják meg, addig az egyéb eljárások során ezen kívülálló kérdésekben döntenek.

A Be. az alábbi különleges és egyéb eljárásokat szabályozza:

Különleges eljárások	Egyéb eljárások
– feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontjának elhalasztása életfogytig tartó szabadságvesztés esetén	– alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás
– összbüntetési eljárás	– visszatérítés
– eljárás a kiutasítás tartamának utólagos meghatározására	– kegyelmi eljárás
– eljárás próbára bocsátás esetén	– bűnügyi költség és rendbírság mérséklése vagy elengedése
– eljárás jóvátételi munka esetén	
– halasztás vagy részletfizetés engedélyezése az államot illető bűnügyi költség megfizetésére	

1. ábra: A büntetőeljárás menete

Forrás: a szerző szerkesztése

Speciális feltételek fennforgása esetén, szintén egyes jogosultak kérelmére, a rendkívüli perorvoslatok feloldhatják a jogerőt. A rendkívüli perorvoslatok közül a perújítás elsősorban a ténybeli, a felülvizsgálat, az alkotmányjogi panasz, a törvényességi jogorvoslat, a jogegységi eljárás és az egyszerűsített felülvizsgálat a jogi hibák orvoslására szolgál.

A büntetőeljárás menetét az 1. ábra szemlélteti.

A szakaszok egy része el is maradhat (például másod- vagy harmadfokú eljárásra, perújításra, felülvizsgálatra csak perorvoslati nyilatkozat esetén kerül sor), vagy összeolvadhat más szakaszokkal (például bíróság elé állításnál az ügyész végzi a tárgyalás előkészítését is).

1.2. A büntetőeljárás hatálya

A büntetőeljárás hatályát a 9. § szabályozza. Eszerint a Be.-t a magyar büntető joghatóság alá tartozó ügyekben (Btk. 2. és 3. §) kell alkalmazni. Ennek alapján a törvénynek területi, személyi és időbeli hatályát különböztethetjük meg:

a) A területi hatály alapján magyar büntetőeljárás lefolytatásának elsősorban a Magyarország területén elkövetett bűncselekmények esetén van helye. Belföldön elkövetett bűncselekménynek minősül továbbá például a magyar felségjellel közlekedő úszólétesítményen vagy légi járművön elkövetett bűncselekmény akkor is, ha Magyarország területén kívül tartózkodik a bűncselekmény elkövetésének időpontjában. Külön problémát okozott korábban az információs rendszeren keresztül elkövetett bűncselekmények területi hatálya, mivel az internetes térben nehéz meghúzni az országhatárokat. Éppen ezért a 9. § (2) bekezdése szerint a magyar joghatóság kiterjed a belföldön levő információs rendszer útján hozzáférhető adatokra, függetlenül az adatok elhelyezkedésétől, ha azokhoz a hatóság jogszabály felhatalmazása alapján az információs rendszer védelmét szolgáló eszköz vagy informatikai megoldás megkerülése vagy kijátszása nélkül hozzáférhet.

b) A személyi hatály nemcsak a területi hatály alapján Magyarországon elkövetett bűncselekmények valamennyi terheltjére terjed ki (állampolgárságtól függetlenül), hanem minden magyar állampolgárra (tekintet nélkül arra, hogy melyik országban követte el bűncselekményét, és a cselekmény az adott ország törvénye szerint bűncselekménynek minősül-e, ha a magyar törvény szerint bűncselekmény). Ugyanígy kiterjed a személyi hatály a külföldi állampolgárra akkor is, ha bűncselekményét külföldön követte el, ha az elkövetés helye szerint is büntetendő a cselekmény, egyes állam elleni, esetleg nemzetközi szerződés alapján üldözendő bűncselekmény stb., vagy azt magyar állampolgár (magyar jog alapján létrejött jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező egyéb jogalany) sérelmére követték el.

Ezen feltételek mellett sincs azonban helye magyar büntetőeljárás lefolytatásának nemzetközi szerződés alapján vagy egyébként mentességet élvező személlyel szemben, kivéve, ha a mentességet feloldották.

c) Amíg a büntetőeljárás területi és személyi hatályára vonatkozó rendelkezések lényegében a Btk. szabályain alapulnak, addig az időbeli hatály tekintetében attól lényeges eltérés tapasztalható. Eszerint a büntetőeljárást mindig a cselekmény elbírálásakor (és nem elkövetésekor) hatályban levő törvény szerint kell lefolytatni (az anyagi jogban főszabályként az elkövetéskor hatályban lévő szabályokat kell alkalmazni).

A törvény hatályának meghatározása problémás lehet folyamatban lévő ügyekben, ha a törvény-módosítás fontos eljárásjogi rendelkezéseket érint. A cselekmény elbírálásának idején az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésének napját kell érteni.

Ha a büntetőeljárás törvényt módosító törvény a hatálybalépés részletes szabályait nem tartalmazza, a módosító rendelkezések hatálybalépésével összefüggő átmeneti kérdésekre a büntetőeljárás törvény hatálybalépésére vonatkozó szabályok irányadók (EBH 14/B.19).

A törvénynek visszaható hatálya nincs, és a 870. § szerint az átmeneti rendelkezések szerint az új (hatályos) törvény hatálybalépésekor folyamatban levő büntetőeljárásban az ezt megelőzően a korábbi jogszabály szerint végzett eljárási cselekmény akkor is érvényes, ha ezt az új törvény már eltérően szabályozza, kivéve, ha az új törvény hatályba léptető rendelkezése másként rendelkezik. Ugyanez vonatkozik a határidőkre is: az új Be. hatálybalépésekor folyamatban lévő határidőket a korábbi jogszabály szerint kell számolni.

A Be. időbeli hatályára vonatkozó főszabályhoz (miszerint a büntetőeljárást mindig a cselekmény elbírálásakor hatályban levő törvény szerint kell lefolytatni) képest az Átmeneti rendelkezéseket szabályozó 868–876. § az alábbiak szerint határozza meg, hogy mikor kell a régi Be.-t és mikor az újat alkalmazni. Van, hogy a Be. kifejezetten kiemeli az új Be. rendelkezésének alkalmazását (például ha a már korábban előterjesztett, de még el nem bírált jogorvoslatnak az új Be. szerint nincs helye, akkor azt nem is kell elbírálni), egyes esetekben kifejezetten a régi Be. alkalmazását írják elő ezek a rendelkezések (például ha a bíróság a régi Be. alapján közvetítői eljárás érdekében felfüggesztette az eljárást, a közvetítői eljárás befejezését követően megszüntetheti az eljárást, ha annak feltételei fennállnak; az új Be. hatálybalépésekor folyamatban lévő eljárásokban a pótmagánvádló vádejtés esetén is vádindítvány alapján jár el, ha a vádindítványt az új Be. hatálybalépése előtt a bírósághoz benyújtották; az új Be. hatálybalépésekor folyamatban lévő eljárásokban a pótmagánvádló eljárhat jogi képviselő nélkül is, ha jogi szakvizsgálattal rendelkezik; az új Be. hatálybalépése előtt megkezdett különleges eljárást a bíróság a régi Be. rendelkezései szerint fejezi be), de néha mind a régi, mind az új Be. alkalmazása felmerülhet.

1.3. A büntetőeljárás alapja és akadályai

Az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvádra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást, a bíróság ugyanakkor általában indítványra jár el (de például a hatáskörét és az illetékességét hivatalból vizsgálja, ugyanígy azt is, hogy az adott személy különleges bánásmódot igénylő személynek minősül-e, hivatalból dönt az egyesítésről és elkülönítésről stb.).

Az ítélt dolog (*res iudicata*) mint eljárást kizáró ok már alapvető szinten is megjelenik a Be.-ben. A 4. § (3)–(5) és (7) bekezdése szerint ugyanis büntetőeljárás nem indítható (a megindult büntetőeljárást pedig meg kell szüntetni), ha az elkövető (terhelt) cselekményét már jogerősen elbírálták (kivéve: rendkívüli jogorvoslati eljárások, egyes különleges eljárások), akkor is, ha

- a cselekmény több bűncselekményt valósít meg, a bíróság azonban (a vád szerinti minősítésnek megfelelően) nem a vádirati tényállás szerint megállapítható valamennyi bűncselekmény miatt állapítja meg a terhelt bűnösségét;
- csak szabálysértésben állapították meg a terhelt felelősségét;
- az elbírálásra az Európai Unió másik tagállamában került sor.

1.4. A büntetőeljárás alapelvei

A büntetőeljárás alapelvei a Be. első fejezetében, az alapvető rendelkezések között foglalnak helyet. Tartalmilag lényegében az eljáró hatósággal szemben támasztott alapvető követelmények, illetve tilalmak. Céljuk elsősorban az, hogy orientáló és determináló, általános tételek lévén összekötöttést jelentsenek a jogalkotás és jogalkalmazás között. Ha a jogalkalmazás során probléma merül fel egyes büntetőeljárásai rendelkezések értelmezésében, avagy különböző szabályok ütköznek össze, a megoldás érdekében az alapelvekhez kell visszanyúlni. Sőt, a később meghozandó törvényeknek és Be.-módosításoknak is meg kell felelniük az alapvető rendelkezéseknek.

1.4.1. Az alapelvek csoportosítása

Az alapelveket több szempont alapján is csoportosíthatjuk:

a) Léteznek úgynevezett szervezeti és működési elvek. Előbbiek közé tartoznak azok az alapelvek, amelyek nemcsak a büntető, hanem a polgári igazságszolgáltatásban is érvényesülnek. Tremmel alapján szervezeti elvek a bíróságok függetlensége, az igazságszolgáltatási monopólium és az egyre kevésbé érvényesülő társas bíraskodás.

b) Az alapelveket feloszthatjuk aszerint is, hogy az Alaptörvényben is rögzített vagy nem rögzített alapelvről van-e szó. A szervezeti alapelveket általában az Alaptörvény is rögzíti, míg a működési alapelvek nagy részéről csak a Be. rendelkezik (egy-két kivétellel: lásd ártatlanság véelme, védelem elve az Alaptörvényben is megtalálható). Az alkotmányos elvek között említi meg Farkas az alábbi alapelveket: az igazságszolgáltatás és a büntetés állami monopóliuma; az alkotmányos bíró garantálása; a bírói meghallgatáshoz való jog; a személyi szabadság bírói korlátozása; a nyilvános tárgyalás elve; a bírósági döntés indokolási kötelezettsége; az ártatlanság véelme; az ingyenes jogsegélyhez való jog; az arányosság elve; a bizonyítási tilalmak; a jogorvoslati jogosultsághoz való jog; a *ne bis in idem* elve; a perújrafelvételre való jog; a büntető igazságszolgáltatási szervek működőképességének fenntartása.

c) Tóth az alapelveket az állam és a terhelt viszonya alapján is kategorizálja:

- az állam oldaláról megfogalmazott elvek (kontradiktórium, officialitás, szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség, büntetőjogi felelősség önálló elbírálása);
- az állam és a terhelt viszonyát megfogalmazó alapelvek (ártatlanság véelme és járulékos elvei: bizonyítási teher, *in dubio pro reo*);
- a terhelt hátrányos helyzetének ellensúlyozására szolgáló elvek (bírói eljáráshoz való jog, védelem elve, *nemo tenetur*, jogorvoslati jogosultság, anyanyelvhasználat).

d) Egyes alapelveket különösen magas szintre emel az, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 1950. november 4-én kelt római egyezmény (a továbbiakban: EMRK) is rendelkezik róluk. Ezek az elvek az officialitás (hivatalbóltság) elve, a legalitás elve, a vádelv, a nyomozóelv, a szabad bírói bizonyítékmérlegelés elve, a szóbeliség elve, a közvetlenség elve, az ártatlanság véelme és az *in dubio pro reo* elve, a gyors eljárás követelménye, a nyilvánosság elve, a tisztességes (*fair*) eljárás követelménye, a törvényes bíróhoz való jog elve, a rendes meghallgatáshoz való jog.

e) Az alapelvek egy része (az eljárási feladatok megoszlásának elve, a jogorvoslati jogosultság elve, a védelem elve, a hivatalbóliság elve, az ártatlanság védelme, az önvádra kötelezés tilalma, az anyanyelvhasználat elve) az egész eljáráson – a nyomozástól a bírósági eljárásig – keresztülhúzódó elv, míg négy elv (az ítékezés alapja, jog a bírósági eljáráshoz, a bizonyítási teher és a nyilvánosság) a bírósági szakra jellemző alaptételnek tekinthető [bár a bizonyítási kötelezettség a 7. § (1) bekezdése alapján a vádlót terheli, tehát inkább csak elsősorban, de nem kizárólag a bírói szakra jellemző].

A Be. egyes alapelveket indokolatlanul részeire bontva szabályoz. Így a bizonyítási teher az ártatlanság védelmének elvéhez tartozik, míg az ítékezés alapja elnevezést viselő elv lényegében a kontradiktórium elvének része. Más elveket pedig nem az alapvető rendelkezések között találunk meg (például nyilvánosság elve). Végül vannak olyan alapelvek, amelyeket a Be. *expressis verbis* ki sem mond, azonban létükre lehet következtetni abból, hogy az adott alapelv alóli kivételek egész sorát találhatjuk meg a törvényben (például szóbeliség elve, közvetlenség elve).

A közvetlenség elve és a védelem azon joga, hogy a vád bizonyítékait a bíróság előtt megismerje és megvizsgálta, kétségtelenül eljárási szabály, azonban (a jelenlétre vonatkozó kötelező törvényi szabály megsértése hiányában) a felülvizsgálat törvényi keretei közé nem illeszthető. Az ugyanis önmagában valójában a megtámadott határozatok ténybeli revízióját célozza, illetve annak elfogadását, hogy kizárólag közvetett bizonyíték nem szolgálhat elítélés alapjául. A Be. alapján azonban egyiknek sincs törvényi alapja (BH2021. 70.).

A büntetőeljárás törvény I. Fejezetében, az *Általános rendelkezések* között szabályozott alapelvek egyrészt zsinórmértékül szolgálnak a jogalkotás számára (így például a kizárás szabályait aszerint kellett megalkotni, hogy igazodjanak a funkciómegosztás [kontradiktórium] elvéhez), másrészt néhol a gyakorlatban is alkalmazhatók (például *in dubio pro reo* elve).

A Be.-ben szabályozott alapelveket két fő csoportra oszthatjuk:

Az egész büntetőeljárásban érvényesülő alapelvek	Csak a bírósági szakban érvényesülő alapelvek
– a (szűkebb értelemben vett) ártatlanság védelme (1. §)	– az ítékezés alapja és vádhoz kötöttsége (6. §)
– az alapvető jogok védelme (2. §)	– a jogorvoslat elve [6. § (4) bekezdés]
– a védelem joga (3. §)	– a bizonyítási teher [7. § (1)–(2) bekezdés]
– a büntetőeljárás alapja és akadályai (4. §)	– az <i>in dubio pro reo</i> elve [7. § (4) bekezdés]
– az eljárási feladatok megoszlása (5. §)	– a bizonyítékok szabad értékelése (167. §)
– az önvád tilalma [7. § (3) bekezdés]	– a tárgyalás nyilvánossága (436. §)
– a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának elve [7. § (5) bekezdés]	
– a büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga (8. §)	

1.4.2. Az alapvető jogok védelme

Már az Alaptörvény I. cikke rögzíti, hogy a sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogokat tiszteletben kell tartani, és azok védelme az állam elsőrendű kötelezettsége. Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapíthatja csak meg, és azokat korlátozni is csak

- más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében,
- a feltétlenül szükséges mértékben,

- az elérni kívánt céllal arányosan,
- az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával lehet.

A kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett vízi közlekedés halálos tömegszerencsétlenséget (huszonnyolc ember halálát) okozó veszélyeztetésének vétsége miatt indított büntetőügyben törvénysértő a letartóztatás helyett büntügyi felügyelet elrendelése és óvadék letétbe helyezésének előírása akkor, ha a bíróság megítélése szerint eleve hiányoznak a letartóztatás ellenében a büntügyi felügyelet elrendelésének törvényi előfeltételei (EBH2019. B.21. I.).

Az alapvető jogok védelmét a Be.-ben a 2. § szabályozza. Eszerint ennek az alapelvnek három fő összetevője van:

1. passzív oldal: a büntetőeljárásban tiszteletben kell tartani mindenkinek az emberi méltóságát;
2. aktív oldal: a büntetőeljárásban mindenki számára biztosítani kell a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz fűződő jogot;
3. tilalmi oldal: a büntetőeljárásban alapvető jogot korlátozni csak
 - a Be. szerinti eljárásban,
 - a Be.-ben meghatározott okból,
 - a Be.-ben meghatározott módon és
 - a Be.-ben meghatározott mértékben lehet,
 - és csak akkor, ha az elérni kívánt cél kisebb korlátozással járó más eljárási cselekmény vagy intézkedés útján nem biztosítható.

1.4.3. Az eljárási feladatok megoszlása. Az ítékezés alapja és vádhoz kötöttsége

Az eljárási feladatok megosztása a büntetőeljárásban funkciómegosztást jelent, valamint deklarálja az egyes feladatokat (vád, védelem, ítékezés) ellátó alanyok kölcsönös jogi helyzetét, és tisztázza egymáshoz való viszonyukat.

A történetileg változó tartalmú és eltérő eljárási keretek között alkalmazott vádelv lényegét az Alkotmánybíróság 14/2002. (III. 20.) AB határozata szerint három elem alkotja:

- a perbeli funkciók megosztása,
- a vádló váddal való rendelkezési joga és
- a bíróság vádhoz kötöttsége (mind az eljárás bírósági szakaszának megindítása, mind annak lefolytatása, mind pedig az ítélethozatal során).

A kontradiktórium elvét az 5. és a 6. § szabályozza. Ennek alapján (a nemzetközi tendenciák figyelembevételével) az alapelvnek három fő része van:

- a) az eljárási feladatok megoszlása;
- b) a vád és az ítékezés viszonya;
- c) a vád és a védelem viszonya.

ad a) Az 5. § szerint a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül. Ennek a rendelkezésnek a célja a funkciómegosztás lefektetése. A törvényhozó így biztosítja az észszerű munkamegosztást és megteremt a tévedések kiküszöbölésének reális alapját. Az eljárási funkciók elkülönülése nem korlátozódik a bírósági szakra, hanem – legalábbis részben – a nyomozati szakban

is érvényesül (az ítélezési funkció kivételével). Az eljárási feladatoknak ez a megosztása alapvető követelmény az akkuzatórius eljárásban, szemben az inkvizitórius eljárással, ahol az eljárási feladatok egybefonódása volt jellemző. Az elv érvényesülését szolgálja többek között a kizárás intézménye, amely megakadályozza, hogy egy személy különböző perbeli funkciókat lásson el.

A védő nem hivatkozhat olyan jog gyakorlásának elmulasztására, amely számára biztosítva volt, és amelynek megtétele védői kötelezettségeinél fogva kötelező volt. Az, hogy a bíróság a nyomozás során lefolytatott bizonyítást, a beszerzett bizonyítékok felhasználását, a bizonyítékok törvényességének vizsgálatát, azok kirekesztését nem a védő által kívánatosnak tartott módon és mértékben végezte el, illetve a védő által hivatkozott, attól eltérő jogi álláspontra helyezkedett ezen kérdésekben, nem szolgálhat a pártatlanság hiányának megállapítása alapjául. A bírónak ugyanis nemcsak joga, de kötelezettsége is, hogy annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről döntsön, aki ellen vádat emeltek, köteles a vádat kimeríteni arra figyelemmel, hogy a büntető-eljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül. A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatók. A bíróság dönt büntetőügyben (BH2022. 91.).

ad b) A vád és ítékezés kapcsolatára a vádhoz kötöttség jellemző, azaz

- a bíróság vád alapján ítélezik; emellett
- vádkimerítési kötelezettsége van a bíróságnak (az ügydöntő határozatban mindenről döntenie kell, amit a vád tartalmaz), és
- a vádon túlterjeszkedés tilalma érvényesül, azaz a bíróság csak a megvádolt személy büntetőjogi felelősségéről dönthet, és csak olyan cselekményt bírálhat el, amelyet a vád tartalmaz.

A bíróság nincs minúciózusan (aprólékosan) kötve a vádhoz. A vádelv a vád és az ítélet tényállása közötti teljes történeti azonosságot nem követeli meg. A bíróságnak a bizonyítás során a tényállás hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie; a bizonyítás eredményéhez képest az ítéleti tényállás több vonatkozásában (így az elkövetés helye, ideje, módja, eszköze, motívuma, eredménye stb. tekintetében) eltérhet a vádirati tényállástól anélkül, hogy az a vádelvet sértené. A bíróság olyan tényeket is rögzíthet ítéletében, amit a vádirati tényállás nem tartalmaz. Tehát nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság a történeti tényállással összefüggésben olyan részleteket is megállapít, amelyeket a vádirat nem tartalmazott, valamint akkor sem sérül a vádelv, ha a bíróság határozatában foglalt tényállás nem fedi a vádban foglalt tényeket, de a bűncselekmény lényeges elemét alkotó tények tekintetében annak megfelel. Sőt a bíróság a vád tárgyává nem tett tényre (például egy másik bűncselekményre) is utalhat ítéletében, és a vád tárgyává tett cselekményt ennek figyelembevételével is értékelheti. A minősítés tekintetében pedig a teljes kötetlenség érvényesül (de például ha az egyezséget elfogadja, akkor a vádbeli minősítést kell alkalmaznia). A bíróság tehát csak ténykérdésekben van kötve a vádhoz, jogkérdésben nem. A tárgyaláson felmerült novumok esetén sem köti az eredeti vád a bíróságot.

Az arra jogosult által emelt vád hiányában való eljárás nem anyagi jogi, hanem eljárásjogi sérelem. A vádelv sérelme nem valósul meg, ha a bíróság a vádiratban megnevezett terheltnek a vádiratban terhére rótt cselekmény során megvalósított elkövetési magatartását a bizonyítás eredményeképp a vádiratban foglaltaktól eltérően állapítja meg, akár akként is, hogy annak alapján a terheltnek a vádtól eltérő elkövetői minőségét állapítja meg (BH2021. 66.).

A tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele a vádlói, a védői és az igazságszolgáltatási funkciók szétválasztása. Az ügyészség, a védelem és a bíróság feladatainak elkülönítése, az egyes tevékenységi körökre vonatkozó részletes szabályok, az eljárás alanyai számára előírt

kötelezettségek és a részükre biztosított jogosultságok konstrukciója eljárási garanciákat is jelent. A bíróság vádhoz kötöttsége nemcsak az ügyész és a bíróság kapcsolatát határolja be, hanem a vádlott védekezéshez való jogának tartalma szempontjából is alapvető jelentőségű. A terhelt számára a jogszerű és eredményes védekezéshez elengedhetetlen annak ismerete, hogy milyen tények, összefüggések, adatok alapján, milyen büncselekmény miatt kerül sor vele szemben a felelősségre vonását célzó bírósági eljárás lefolytatására. A vád pontos ismerete biztosíthatja a védelem számára – többek között – a bűnösség vagy a minősítő körülmények fennállásának hiányát jelentő, illetőleg a cselekmény privilegizált esetét megalapozó ok-okozati összefüggésekre vonatkozó bizonyítékok feltárását, a cselekmény elbírálása szempontjából jelentős motívumokra, enyhítő körülményekre történő figyelemfelhívás lehetőségét.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata szerint a funkcióhalmaz, vagyis azon eset, amikor a bíró ítélkezéson kívüli, a vizsgálattal vagy a váddal kapcsolatos feladatokat is ellát, jogos kételyeket ébreszt a bíróság pártatlanságával kapcsolatban. Alapvető kérdés, hogy a bíró, aki a felek felett áll, a felektől különüljön el. A büntetőeljárás feltétele a vád, amelyet a védelem támad, ezért a bíró elkülönültsége úgy biztosítható, ha a vádat nem ő fogalmazza meg, a váddal kapcsolatos feladatokat egy tőle elkülönült személy látja el. A vád és az ítélkezés feladatainak egy eljáráson belül azonos személy által történő ellátása önmagában alkalmas a bíró pártatlanságának megkérdőjelezésére, függetlenül attól, hogy milyen személyes magatartást tanúsított.

A büntetés kiszabása büntetőjogi főkérdés, a büntetéskiszabás mérlegelés, melynek pártatlansága, a tárgyilagos, részrehajlás nélküli eljárás olyan követelmény, amely a bíróval szembeni közbizalom lényege. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson észszerű határidőn belül bírálja el. A pártatlanság követelménye azt hivatott elősegíteni, hogy az ítélkező bíró az ügyben részt vevő felekkel szembeni elfogultságtól vagy előítéletektől mentesen bírálja el az ügyet és hozza meg döntését. A pártatlanság elve érvényesülésének vagy érvényesíthetőségének hiánya az önkényes döntéshozatal veszélyét rejti magában. Az ügyek tárgyilagos megítélése abban az esetben garantált, ha a bírók képesek kizárólag az ügy tényeit, a tények alapjául szolgáló bizonyítékokat, valamint a tények megítéléséhez szükséges jogszabályokat elszigetelten vizsgálni és értékelni. Minden olyan körülmény, amely ezeken kívül esik, és egyúttal a felekhez vagy magához az üggyel kapcsolódik, azért sodorja veszélybe az adott ügy tárgyilagos elbírálását, mert képes befolyásolni a bíró mérlegelési tevékenységét (BH2020. 323. I.).

Mindebből az következik, hogy az ügyészség és a bíróság feladatainak elkülönítése nem pusztán a vádemelés-vádképviselet szabályainak formális betartását jelenti, hanem súlyozott szerepe van a vád tartalmi értelemben vett törvényessége szempontjából is. A bírói és ügyészi tevékenységre vonatkozó részletes eljárási szabályok, az eljárás alanyai számára előírt kötelezettségek és a részükre biztosított jogosultságok konstrukciója a tisztességes eljárás követelménye szempontjából alapvető jelentőségű.

Szintén a vádelvhez kapcsolódik a 163. § (3) bekezdésének rendelkezése. Eszerint a bíróság az ítélkezés során a tényállást a vád keretein belül tisztázza. Ennek következménye, hogy a 164. § szerint

- a vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli [és ha a megalapozatlanság nyilvánvalóan ezen kötelezettség elmulasztására vezethető

vissza, a megalapozatlanság következményei az 593. § (4) bekezdése alapján nem alkalmazhatók];

- a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be, és
- indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles.

A bíróság hivatalból is elrendelhet bizonyítást (EBH2019. B.23.).

Ha a vádirat nem, vagy hiányosan tartalmazza a törvényes elemeket, a bíróság hivatalból vagy indítványra, a hiányok megjelölése mellett végzésben felhívja az ügyészséget a vádirat hiányosságainak pótlására [493. § (1) bekezdés]. Ha az ügyészség a vádirat hiányosságait a végzés kézhezvételétől számított 2 hónapon belül nem pótolja, a bíróság megszünteti az eljárást, ha a vád érdemi elbírálásra alkalmatlan.

ad c) A vád és a védelem viszonyát a Be. nem szabályozza. Ugyanakkor az úgynevezett „fegyverek egyenlőségének elve” a tisztességes vagy jogállami büntetőeljárás divatos elnevezése. Általában azt hangsúlyozzák, hogy a büntetőügy elbírálásával kapcsolatban a vádnak és a védelemnek egyenlő fegyverekkel, azaz perbeli eszközökkel és lehetőségekkel kell rendelkezniük, ideértve mind az ügy megismerésével (jelenlét, iratbetekintés, kérdezés), mind az ügy előbbre vitelével (észrevételek, bizonyítási és jogorvoslati indítványok, felszólalások) kapcsolatos jogokat.

1.4.4. Az ártatlanság véelme

A Be. 1. és 7. §-a alapján az ártatlanság véelmének elve három elemből áll:

- a) az ártatlanság véelme (*praesumptio boni viri*),
- b) a bizonyítási teher (*onus probandi*) és
- c) a kétség esetén a terhelt javára való döntés (*in dubio pro reo*).

ad a) A *praesumptio boni viri* lényegében a szűkebb értelemben vett ártatlanság véelme: senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg (1. §). Ez az elv azonban természetszerűleg nem jelenti azt, hogy a terhelttel szemben ne lehetne eljárást folytatni, kényszerintézkedéseket fogatosítani, de kerülni kell a terheltnek már a büntetőeljárás lefolytatása során bűnösnek való kezelését. Tehát például elrendelhető a terhelt letartóztatása, de annak fogatosítása során nem lehet vele szemben az elítélre vonatkozó szabályokat alkalmazni, hanem lehetőségek szerint a külső körülményekhez kell közelítenie a fogva tartásban töltött időnek (a letartóztatott saját ruháját hordhatja, vele szemben nevelő intézkedések nem fogatosíthatók stb.); amíg valakinek a bűnösségét jogerősen nem állapították meg, kaphat erkölcsi bizonyítványt stb.

Már az EJEE 6. cikkének 2. pontja kimondja, hogy minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították. Ezt a (szűkebb értelemben vett) ártatlanság véelmét az Alaptörvény XXVIII. cikkének (2) bekezdése pedig a Be. szabályozásához képest szinte szó szerint tartalmazza (annyi különbséggel, hogy bűnösség helyett büntetőjogi felelősség kifejezést használ).

ad b) A bizonyítási teher (*onus probandi*) a hatóságokra hárul (igazából bizonyítási kötelezettség, hiszen a nem bizonyítottság következménye nem a hatóságokat sújtja). A 7. § (1) bekezdése szerint

a vád bizonyítására a vádló köteles, és a (2) bekezdés szerint a terhelt nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására. Igaz ez nemcsak a terhelt, hanem a mentő körülmények felkutatására is, tehát az esetleges felmentési és megszüntetési okokat (bűncselekmény hiánya, büntethetőségi akadályok stb.) is hivatalból fel kell derítenie a hatóságoknak.

Ez alól a szabály alól kivételt jelent

- a valóság bizonyítása (*exceptio veritatis*): rágalmozás, becsület csorbítására alkalmas hang- vagy képfelvétel készítése, becsület csorbítására alkalmas hang- vagy képfelvétel nyilvánosságra hozatala, becsületsértés és kegyeletsértés esetén, ha a terhelt arra hivatkozik, hogy a kérdéses kijelentése valós, és annak megtételére közérdekből vagy bárkinek a jogos érdekéből került sor (Btk. 229. §), akkor a terhelt kötelessége, hogy ezeket bizonyítsa is;
- kábítószeres ügyben a gyanúsított kötelessége az igazolás beszerzése, amelynek alapján később akár az eljárás megszüntetésére is sor kerülhet;
- bünszervezetben való részvétel, kábítószer forgalomba hozatala, illetve azzal való kereskedés, valamint üzletszerűen vagy bünszövetségben elkövetett embercsempészség esetén a terhelt kötelezettsége a bűncselekmény elkövetése alatt szerzett, vagyonelkobzás alá eső vagyon törvényes eredetének bizonyítása (Btk. 74/A. §).

ad c) A kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére – mondja ki a 7. § (4) bekezdése. Az *in dubio pro reo* elvével kapcsolatosan három megszorítást kell tennünk:

- csak ténykérdésekre vonatkozik (bizonyítékok értékelése), jogkérdésekre nem (tehát a bíróság kétség esetén nem köteles például az enyhébb minősítést alkalmazni);
- csak a jogerőre képes ügydöntő határozatokra vonatkozik (egyéb határozatokra nem, így például a letartóztatás elrendelésekor a bíróság döntésekor nem irányadó);
- csak az összes törvényes bizonyítási lehetőség kimerítése után alkalmazható (ha tehát kétség merül fel két vallomás között, akkor azt a bíróságnak először egyéb bizonyítás útján – például szembesítéssel – meg kell próbálnia kiküszöbölni).

Az ügydöntő határozatnál tehát (a fenti megszorítások mellett), ha kevés a bizonyíték, vagy azok ellentmondásosak, akkor úgy kell a bíróságnak megállapítania a tényállást, ahogyan az a terhelt számára kedvezőbb helyzetet teremt.

1.4.5. A védelem joga

A védelem jogát szintén már az Alaptörvény is rögzíti. A XXVIII. cikk (3) bekezdése szerint egyrészt a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez, másrészt a védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

Ugyanígy találunk utalást a védelem elvére az EJEE-ben is. A 6. cikk 3. pontja szerint ugyanis minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van arra, hogy rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel, és arra is, hogy személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen.

A Be. 3. §-a ennek megfelelően tartalmazza a védelem elvének részletszabályait. Ennek alapján a védelem elve hat fő részből áll:

1. A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez; tehát nem egyszerűen csak a védelemhez van joga, hanem ahhoz is, hogy ez a védelem

hatékony legyen: például nem elegendő kirendelni számára védőt, hanem biztosítani kell azt is, hogy a védő valóban kifejthesse a tevékenységét [3. § (1) bekezdés].

2. A terheltnek joga van ahhoz, hogy személyesen védekezzen, és ahhoz is, hogy a védelem ellátására védő közreműködését vegye igénybe: ezen rendelkezés alapján a terhelt maga is rendelkezhet a védelmi jogosítványokkal, de védő közreműködését is igénybe veheti [3. § (2) bekezdés]; a terhelt tehát a büntetőeljárás (vele szemben való) megindításától kezdve annak befejezéséig szabadon, bármikor védőt választhat, másik védőt (is) hatalmazhat meg (fakultatív védelem); azonban mégsem teljesen szabadon rendelkezhet arról, hogyan járjon el érdekében védő: előfordulhat, hogy ugyan nem hatalmazott meg védőt, azonban a törvény kötelezővé teszi a védő részvételét az eljárás során. (Az ellenkezője nem fordulhat elő, tehát hogy a terhelt akar védőt, de mégsem engedélyezik számára!)
3. A hatóságoknak biztosítani kell a védőt a terhelt számára: nemcsak a terheltnek van joga bármikor védőt meghatalmazni, hanem a hatóságoknak cselekvési kötelezettségük is van, ha a törvény előírja védő részvételét az eljárásban (kötelező védelem), és a terheltnek nincs védője [3. § (3) bekezdés].
4. A hatóságnak megfelelő időt és körülményeket kell biztosítania a védelemre való felkészüléshez [3. § (4) bekezdés]; ennek megfelelően rögzítette a 8/2013. (III. 1.) AB határozat, hogy a terhelt érdekében kirendelt védőt a terhelti kihallgatás helyéről és időpontjáról igazolható módon, olyan időben kell értesíteni, hogy a kirendelt védőnek lehetősége legyen az eljárási törvényben foglalt jogait gyakorolni és a terhelti kihallgatáson részt venni (ilyen értesítés elmaradása esetén az Alkotmánybíróság határozata szerint a terhelt vallomása bizonyítékként nem értékelhető).
5. A terhelt főszabályként szabadlábban védekezhet, és csak a törvényben meghatározott esetekben lehet fogva tartani vagy személyi szabadságát más módon korlátozni [3. § (5) bekezdés].
6. Matriális védelem: mindegyik hatóság köteles a terheltet mentő és a büntetőjogi felelősségét enyhítő körülményeket hivatalból figyelembe venni, azaz az eljárás nem terjedhet ki kizárólagosan a terhelt terhére szóló körülmények felderítésére [3. § (6) bekezdés].

A büntetőeljárásban a 44. §-ban (és a Be. más részeiben) meghatározott esetekben a védő részvétele kötelező. Ezen kötelező védelmi esetek több csoportba oszthatók:

Az egész eljárásban	Egyes eljárások során	Egyes eljárási szakokban
– a bűncselekményre a törvény 5 évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés-büntetést rendel	– a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban	– a törvényszék mint elsőfokú bíróság előtt (kivéve: katonai büntetőeljárásban)
– a terhelt hallássérült, siketvak, vak, beszéd fogyatékos, más okból kommunikációképtelen (súlyos fokban korlátozott), kóros elmeállapotú (a beszámítási képességére tekintet nélkül)	– a távollévő terhelttel szembeni eljárásban – a pótmagánvádas eljárásban – az egyezség megkötésére irányuló eljárásban (a bírósági eljárásban is)	– a tárgyaláson, ha a vádlott a jelenlét jogáról lemondott – a harmadfokú bírósági eljárásban – egyes rendkívüli perorvoslatoknál (felülvizsgálat, törvényességi jogorvoslat)
– a terhelt a magyar nyelvet nem ismeri	– a határozással kapcsolatos bűncselekményekkel összefüggő eljárásban	
– a terhelt egyéb okból nem képes személyesen védekezni	– a biztosíték letétbe helyezésével folyó eljárásban	
– a hatóság más okból védőt rendelt ki		

Ha a törvényes minősítés alapján a büntetési tétel eléri az öt évet, kötelező a védelem, és védő nélkül a tárgyalás nem tartható meg (BH2020. 287. II.).

1.4.6. A bizonyítás alapvetései

A Be. szerint a bizonyítás alapvetéseinek fő kérdései:

- a vádló bizonyítási kötelezettsége, és ezzel összefüggésben az, hogy a terhelt nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására;
- az önvád tilalma;
- kétség esetén a vádlott javára való döntés kötelezettsége (*in dubio pro reo*);
- a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának elve.

Mivel a bizonyítás alapvetéseivel összefüggő kérdések (7. §) egy részéről már az ártatlanság vélelménél szó volt (lásd a vádló bizonyítási kötelezettségét és az *in dubio pro reo* elvét), ezért itt csak

- a) az önvád tilalmát és
- b) a büntetőjogi felelősség önálló elbírálásának elvét érintjük.

ad a) Az önvádra kötelezés tilalma (*nemo tenetur* elve) a legalapvetőbb elvek közé tartozik. A 7. § (3) bekezdése szerint a büntetőeljárásban senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, vagy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatasson.

Az önvádra kötelezés tilalma a vallomástétel szabadságát és a bizonyítékok szolgáltatásában a közreműködés megtagadásának jogát hivatott biztosítani, nemcsak a terhelt, hanem más személyek, különösen a tanúk számára is. Ez a tilalom kiterjed a vallomástétel kikényszerítésére is, nem terjed ki azonban arra, hogy a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat kutatással, motozással a hatóság által megszerezhető legyen.

Tehát az önvád tilalmának két eleme van:

- sem a terhelt, sem más személy (például tanú) nem köteles önmagát vádolni és
- nem köteles önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatni.

A két elem közül az első (szűkebben vett önvád tilalma) kényszerintézkedéssel sem hágható át. Ugyanakkor a második elem (bizonyítékszolgáltatás) csak az önvád tilalmának alanyára vonatkozik (ő maga nem köteles magával szemben bizonyítékot szolgáltatni), a hatóságok nyomozati eszközökkel, akár kényszerintézkedések árán is beszerezhetik a terhelő bizonyítékot.

Az önvádra kötelezés tilalma miatt sem a terhelt, sem a tanú nem köteles önmagára nézve terhelő vallomást tenni:

- a terheltet a 185. § (1) bekezdése alapján a kihallgatásának megkezdésekor figyelmeztetni kell arra, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetőleg az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta, az viszont, amit mond vagy rendelkezésre bocsát, bizonyítékként felhasználható (azaz nem lehet a vallomást visszavonni);
- a tanú a tanúvallomást a 172. § (1) bekezdése alapján megtagadhatja, ha magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná (kivéve, ha a bűncselekmény miatt egyes esetekben a feljelentést elutasították, az eljárást megszüntették, egyezséget kötött stb.).

Az önvádra kötelezés tilalma kiegészíti

- egyrészt az ártatlanság vélelmét, tekintettel arra, hogy az ártatlannak vélelmezett terhelt bűnösségét a büntetőügyekben eljáró hatóságoknak kell bizonyítani, még hozzá kétséget kizáró módon, a terhelt semmilyen formában nem kötelezhető ártatlanságának bizonyítására sem;
- másrészt azt a kötelezettséget, hogy a vád bizonyítása a vádlót terheli.

ad b) A büntetőjogi felelősség elbírálása független az egyéb eljárásoktól és az ott megállapított tényállástól. Ezért a 7. § (5) bekezdése kimondja, hogy abban a kérdésben, hogy a terhelt követte-e el bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészséget és a nyomozó hatóságot nem köti a polgári, a közigazgatási, a szabálysértési, a fegyelmi vagy más eljárásban hozott határozat, illetve az abban megállapított tényállás. Tehát előfordulhat, hogy a terhelttel szemben a polgári perben benyújtott keresetet a polgári bíróság elutasítja, ugyanakkor mégis megállapítják a büntetőjogi felelősségét. A polgári perben ugyanakkor a büntetőügyben hozott jogerős határozat kötelező erővel bír: egyrészt a közokiratra vonatkozó szabályok szerint tartalmát az ellenkező bizonyításáig a polgári perben igaznak kell elfogadni [Pp. 323. § (2) bekezdés], másrészt a Pp. 264. § (1) bekezdése szerint, ha jogerősen elbírált bűncselekmény vagyoni jogi következményei felől polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt.

1.4.7. A büntetőeljárás nyelve és a nyelvhasználat joga

Az EJEE már többször hivatkozott, a tisztességes eljárás elvét szabályozó 6. cikkének 3. pontja kimondja, hogy minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van arra, hogy ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet. Emellett a nemzetiségekre irányadó anyanyelvhasználat elve az Alaptörvényben is [mégpedig a XXIX. cikk (1) bekezdésében] rögzített alapelv.

Ennek megfelelően, mivel a 8. § (1) bekezdése szerint a büntetőeljárás nyelve magyar (még akkor is, ha a résztvevők többsége nem magyar anyanyelvű), a magyar nyelv ismeretének hiánya miatt senkit sem érhet hátrány. A büntetőeljárásban mindenki az anyanyelvét, a törvényben elismert nemzetiségek tagjai nemzetiségi anyanyelvüket használhatják.

A nyelvhasználat jogát a 78. § szabályozza. Eszerint, ha a büntetőeljárásban részt vevő a nem magyar anyanyelvét (nemzetiségi anyanyelvét vagy törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződésben meghatározott egyéb anyanyelvét) kívánja használni, lehetőleg a jogi szaknyelv megfelelő ismeretével rendelkező tolmácsot kell igénybe venni. Ha az anyanyelv használata aránytalan nehézségbe ütközne, a magyar nyelvet nem ismerő személy által ismertként megjelölt más nyelv használatát kell tolmács útján biztosítani (például ha a csecsen anyanyelvű terhelt tökéletesen beszél oroszul, akkor nem kell csecsen nyelvi tolmácsot biztosítani, ha maga a terhelt úgy nyilatkozik, hogy érti az orosz nyelvet).

A terhelt által is értett tolmács hiánya nem eredményezi az ítélet hatályon kívül helyezését, ha annak észlelése a bíróság érdemi eljárási cselekményt nem folytat, és a bizonyítást csak a megfelelő tolmács jelenlétének biztosítását követően kezdi meg (BH2021. 96. IV.).

A hallássérült kihallgatandó személy esetén két lehetősége van a hatóságnak:

- vagy jelnyelvi tolmács közreműködésével kerül sor a kihallgatásra (siketvak csak ezt kérheti),
- vagy a kihallgatás helyett írásbeli vallomást is lehet tenni (beszéd fogyatékos csak ezt kérheti).

A nyelvhasználat jogával élő személy részére kézbesítendő ügyirat lefordításáról az a bíróság, ügyészség, illetve nyomozó hatóság gondoskodik, amelyik a határozatot meghozta vagy az egyéb ügyiratot kibocsátotta [78. § (7) bekezdés], de a (8) bekezdés értelmében (törvény eltérő rendelkezése hiányában) a kézbesítendő ügyiratot nem kell lefordítani, ha erről a címzett kifejezetten lemond.

[Vákát oldal]

2. A büntetőeljárás alanyai

A büntetőeljárás alanyai két fő csoportra oszthatók. Az első csoportba tartoznak a büntetőügyekben eljáró hatóságok, így a nyomozó hatóságok, az ügyész és a bíróság (a továbbiakban együttesen: hatóság). A második csoportot az eljárás résztvevői képezik, amelyek egy része kifejezetten a terhelt érdekkörébe tartozik (terhelt, a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy, védő, a terhelt törvényes képviselője stb.), míg más részüknek az érdeke vagy a terheltével ellentétes (sértett, sértett képviselője, magánvádló, magánvádló képviselője, magánfél stb.), vagy egyéb módon érdekelt.

2.1. A hatóságok

2.1.1. A bíróság

A bírósággal kapcsolatosan az alábbi fő kérdéseket tárgyaljuk:

- a) a bíróság feladata;
- b) az eljáró bíróságok és azok összetétele;
- c) a bíró kizárása;
- d) a bíróságok hatásköre;
- e) a bíróságok illetékessége;
- f) az eljáró bíróság kijelölése.

ad a) A bíróság feladata a Be. 11. §-a szerint kettős:

- az igazságszolgáltatás és
- a büntetőeljárással összefüggésben a Be.-ben meghatározott feladatok ellátása (ideértve a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedésekről való döntést).

A bíróságok feladatáról az Alaptörvény részletesebben szól. A 25. cikk szerint is az igazságszolgáltatási tevékenység a bíróságok fő feladata. Ennek keretében a büntetőügyekben főszabály szerint mindig bíróság dönt. A legfőbb bírósági szerv a Kúria, amely az egyedi ügyekben való ítélezés mellett biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, illetve a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz. A bíróságok igazgatásának központi feladatait az Országos Bírósági Hivatal elnöke végzi, az Országos Bírói Tanács pedig a bíróságok központi igazgatását felügyeli.

A 28. cikk szerint a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.

ad b) Az Alaptörvény 25. cikk (4) bekezdése kimondja, hogy a bírósági szervezet többszintű.

Ez a büntetőügyekben négy szintet jelent:

- helyi bíróságok (járásbíróságok, illetve Budapesten a kerületi bíróságok),
- törvényszékek,
- ítéltáblák (táblabíróságok) és
- a Kúria.

Az egyes bíróságok hatáskörét később érintjük.

Az Alaptörvény a bíróságok összetételére is tartalmaz rendelkezést. Ennek megfelelően

- a bíróság általában tanácsban ítélik;
- törvény által meghatározott ügyekben és módon nem hivatásos bírák is részt vesznek az ítékezésben;
- egyesbíróként és a tanács elnökeként csak hivatásos bíró járhat el;
- törvény által meghatározott ügyekben egyesbíró hatáskörében bírósági titkár is eljárhat.

Az Alaptörvény fenti rendelkezésével ellentétesen a Be. szerint elsőfokon nem a tanácsban való ítékezés a főszabály. A bíróság az ügy érdemében elsőfokon egyesbíróként vagy tanácsban, a perorvoslati eljárásban pedig mindig tanácsban ítélik (13. §):

Elsőfokon	Másod- és harmadfokon
– egyesbíró (általában)	– kistanács (3 hivatásos bíró)
– három hivatásos bíró (ha az egyesbíró az ügyet a bíróság tanácsa elé utalta)	– nagytanács (5 hivatásos bíró)
– speciális tanács (gazdálkodási, fiatalkorú elleni, katonai eljárás)	

Ahogy a táblázatból is kiolvasható, az elsőfokú bíróság három esetben jár el speciális összetételű tanácsban:

1. gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény esetén a 3 hivatásos bíróból álló tanács egy tagja a törvényszék gazdasági (ennek hiányában polgári) ügyszakának kijelölt bírója;
2. fiatalkorú elleni büntetőeljárásban (680. §) a tanács 1 hivatásos bíróból (a tanács elnöke, aki az Országos Bírósági Hivatal elnöke által kijelölt bíró) és 2 ülnökből áll (erre nemcsak akkor van mód, ha az egyesbíró az ügyet tanács elé utalta, hanem határozattal kapcsolatos bűncselekmény miatti eljárás kivételével a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban minden olyan esetben kötelező, ha a bűncselekményre a törvény 8 évig terjedő vagy ennél súlyosabb szabadságvesztés-büntetés kiszabását rendeli);
3. ugyanezen esetekben jár el a törvényszék katonai tanácsa elsőfokon, valamint a törvényszék elsőfokú hatáskörébe tartozó ügyek nagy részénél (698. §); ez a tanács akár 1 hivatásos katonai bíróból és 2 katonai ülnökből is állhat (nem csak 3 hivatásos bíróból), és az ülnök általában (tábornok vádlott kivételével) a vádlottnál alacsonyabb rendfokozatú nem lehet.

A fiatalkorú elleni büntetőeljárásban ülnökként kizárólag pedagógus, pszichológus vagy a családvédelemben, gyámügyi igazgatás keretében stb. egyetemi vagy főiskolai végzettséghez kötött munkakörben dolgozó vagy korábban dolgozó személy vehet részt.

A másodfokú és a harmadfokú bíróság gazdálkodással összefüggő kiemelt bűncselekmény miatt az ügyet akkor utalhatja nagytanács (a bíróság 5 hivatásos bíróból álló tanácsa) elé, ha ezt

- az ügy bonyolultságára,
- az eljárás ügyiratainak terjedelmére,
- a büntetőeljárásban részt vevő személyek számára tekintettel,
- egyéb okból

szükségesnek tartja.

Az elsőfokú bíróság hatáskörébe tartozó ügyekben az egyesbíró (tanácselnök) helyett bírósági titkár is eljárhat a Be.-ben meghatározott esetekben (426. §, például védő vagy szakértő kirendelésével kapcsolatosan, saját határozatának kijavítása vagy kiegészítése, bűnügyi költséggel, költségkedvezménnyel kapcsolatos intézkedés stb. esetén) és jogszabályban meghatározott esetekben tárgyaláson kívül, a bíró irányítása és felügyelete mellett bírósági ügyintéző is eljárhat.

ad c) Az Alaptörvény szerint a bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatók, tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani őket [26. cikk (1) bekezdés].

A Be. 5. §-a alapján a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés elkülönül. Ennek az alapelvi rendelkezésnek és a hatóságok pártatlan eljárásának érvényesülését a kizárás jogintézménye szolgálja.

A kizárási szabályok két fő csoportra oszthatók:

1. Az általános kizárási okok minden hatóságra vonatkoznak. Ezek általában olyan okok, amelyek a pártatlan eljárást biztosítják, ezért nem járhat el a nyomozó hatóság tagjaként, ügyészként vagy bíróként, aki akár a védelem alanyaként fellépett (vagy annak hozzátartozója), akár a sértetti vagy feljelentői oldalhoz kötődik. Ugyanígy nem lehet a hatóság tagja, aki az ügyben tanúként vagy szakértőként vesz vagy vett részt, illetőleg akitől egyéb okból nem várható el az ügy elfogulatlan megítélése (relatív kizárási ok). Az általános kizárási okok közül egyedül a védő az, aki a kontradiktórium elvéhez kötődően van kizárva a hatóság tagjai közül.

A kizárási ok kizárólag az ügyben eljáró bíróval szemben jelenthető be, a bíróság egészére tett bejelentés nem érvényes. Az ilyen nem indokolt bejelentés érdemi indokolás nélkül elutasítható [3/2021. (V. 13.) BK vélemény].

A bírói függetlenség elvéből következően a bírósági vezetők az ügy érdemét érintően, illetve szakmai kérdésekben nem adhatnak utasítást az eljáró bírónak, ez a személy automatikusan nem válik elfogulttá attól, hogy a bíróság elnökének hozzátartozója védőként járt el az adott ügyben (BH2021. 130. II.).

Az ítélet indokolásában a kritikainak szánt, de egyértelműen személyessé váló (a terhelti és az ügyet elbíráló katonai bíró fizetését összehasonlító, sérelmező) mondatok az eljáró tanácselnök elfogultságát alapozzák meg. Az elfogult, azaz kizárt bíró eljárását orvosolni kizárólag az ítélet hatályon kívül helyezésével lehet, a kérdéses részek mellőzése nem orvosolja az abszolút eljárási szabálysértést. Minderre tekintettel közömbös, hogy egyebekben a kiszabott büntetés a bírói gyakorlatnak megfelelt vagy sem, a feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértés az érdemi felülbírálatot kizárja (BH2020. 323. II.).

Az elfogultsági kifogás mindig a konkrét ügghöz kötötten vizsgálendő. Amennyiben a bíró a vádlott egyik ügyéből (elfogultságot bejelentve) kizárta magát, ez nem jelent egyszersmind a vádlott többi ügyéből való kizártságot is (EBH2011. 2302).

2. A különös kizárási okok az egyes hatóságokhoz köthető speciális okok, amelyeket az egyes hatóságoknál tárgyalunk.

A bíróval kapcsolatos különös kizárási okokat a 14. § (3) bekezdése szabályozza (akár a bíró, akár annak hozzátartozója vonatkozásában állnak fenn):

- a vádemelést követően a bíróság további eljárásából ki van zárva, aki az ügyben a vádemelés előtt nyomozási bíróként vagy a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában

eljár [a 34/2013. (XI. 22.) AB határozat és a 21/2016. (XI. 30.) AB határozat ez utóbbit a korábbi Be. alkalmazása szempontjából is kimondta];

- a másodfokú eljárásból ki van zárva az a bíró, aki az ügy elsőfokú, a harmadfokú eljárásból pedig az, aki az ügy elsőfokú vagy másodfokú elbírálásában részt vett;
- a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásból ki van zárva az a bíró is, aki a hatályon kívül helyező határozat vagy a megalapozatlansága miatt hatályon kívül helyezett határozat meghozatalában részt vett (de nincs kizárva a megismételt eljárás alapján hozott határozat felülbírálatából az a bíró, aki a hatályon kívül helyező határozat meghozatalában részt vett);
- a perújítás elrendelése folytán megismételt eljárásból ki van zárva az a bíró is, aki a perújítást elrendelő határozat vagy a perújítással támadott határozat meghozatalában részt vett (de a megismételt elsőfokú vagy másodfokú eljárásból nincs kizárva az a bíró, aki a perújítást elrendelő határozat meghozatalában részt vett, ha a perújítást a – külföldön levő – terhelt távollétében hozott határozat miatt rendelték el);
- az egyszerűsített felülvizsgálati eljárást kivéve, a rendkívüli jogorvoslati eljárásból ki van zárva az a bíró, aki a rendkívüli jogorvoslattal megtámadott határozat meghozatalában részt vett (de nem kizárás ok, ha az alapügyben a bíró olyan határozat meghozatalában vett részt, amelyet a rendkívüli jogorvoslati indítvány nem érint).

Emellett a 2011. évi CLXII. tv. (Bjt.) 57. § (1) bekezdése szerint az Országos Bírósági Hivatalba beosztott bíró megtartja bírói tisztségét, de nem ítélkezhet.

Abszolút eljárási szabálysértés és felülvizsgálati ok valósul meg, ha a büntetőügy elbírálásában, az ügydöntő határozat meghozatalában olyan bíró vesz részt, aki ugyanabban az ügyben nyomozási bíróként eljár. Ha a büntetőügynek több terheltje van, ez az eljárási szabálysértés akkor is kihathat valamennyi terheltre, s az egész ügy hatályon kívül helyezéséhez vezet, ha a bíró nyomozási bíróként végzett eljárása a terhelték közül nem mindegyikét érintette. A törvényben előírt kizárás ok ugyanis nem valamely terhelt személyétől tiltja el a bírót, hanem a nyomozási bírói tevékenység ellátása után annak az ügynek a teljes további eljárásából zárja ki. A kizárás ok előírása a konkrét ügyre vonatkozik, ezért az ilyen okból kizárt bíró ugyanannak a terheltnek másik (nyomozási bírói feladat ellátásával nem érintett) ügyében akadálytalanul eljárhat (EBH2016. B.14.).

A Be.-ben a kizárás körében nincs az egyesítésre vonatkozó rendelkezés. Az ügyből való kizárás szempontjából jelentősége annak van, hogy az eljáró bíró hozott-e korábban másodfokon a nyomozási bíró határozata elleni fellebbezés tárgyában döntést (BH2019. 263.).

Az Országos Bírósági Hivatalba beosztott bíró státusa nem azonos azzal a bíróval, akit az OBH elnöke a bíró hozzájárulásával és a munkáltatói jogkört gyakorló bíróság elnökének egyetértésével igazgatási feladatokkal bízott meg, az ítélkezésből csak a beosztott bíró van kizárva. Ezért a külön igazgatási feladattal megbízott bíró ítélkezése, tárgyalás tartása nem valósít meg eljárási szabálysértést (BH2019. 102.).

Általános szabály, hogy a más által bejelentett kizárás ok esetén a hatóság tagja a kizárás elintézéséig az ügyben eljárhat. Így azonban előfordulhat, hogy a kizárás elbírálásáig a bíró ügydöntő határozatot hoz. Ezzel kapcsolatosan a 86/2010. BK vélemény kimondja, hogy ha a kizárásról az ügydöntő határozat meghozatalát követően, de jogerőre emelkedését megelőzően akként döntenek, hogy az ügyben eljáró és (ügydöntő határozat hozatalában részt vett) bíró kizárt, és van az ügydöntő határozat ellen fellebbezés, akkor az ilyen döntés eleve megalapozza a fellebbezés folytán eljáró bíróság hatályon kívül helyező döntését. Ha pedig az ügydöntő határozat jogerőre

emelkedését követően döntenek így, akkor az felülvizsgálati kérelem esetében szintén eleve hatályon kívül helyezést eredményez.

A kizárásról döntő szerv: bíró esetén vagy igazgatási jogkörben jelölik ki az eljáró bírót (ha a bíró maga jelentette be a kizárási okot), vagy pedig a bíróság másik egyesbírája dönt az ügyiratok alapján (ha az is érintett a kizárással, akkor a felsőbbbíróság).

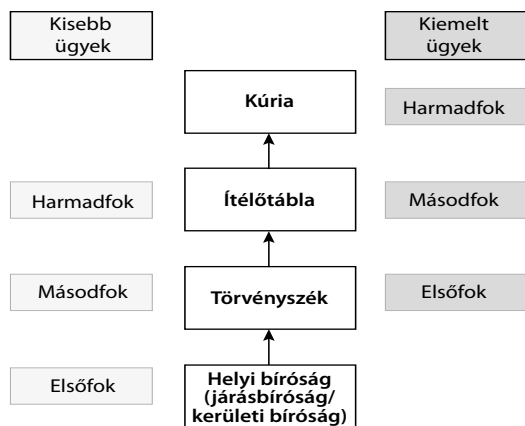
Ha a járásbíróság előtt folyó büntetőügyben a járásbíróság, a törvényszék és az ítélőtábla büntetőbírái maguk ellen kizárást jelentenek be, a kizárási és kijelölési tárgyában a Kúria jár el (a törvényszék illetékességi körébe tartozó további járásbíróságok bíráinak kizárási iránti bejelentése ilyenkor közömbös). A járásbírósági hatáskörbe tartozó ügyben ilyenkor olyan helyi bíróságot kell kijelölni, amelynek a felsőbbbíróságai (törvényszék és ítélőtábla) a kizárással nem érintettek (EBH2013. B.15.). Amennyiben a szabálysértési ügyben az ítélőtábla a sértett, annak törvényes képviselőjeként az elnök és erre tekintettel az ítélőtábla bírái a törvényben kizártak. Ha a járásbíróság bírái és bírósági titkárai, valamint a törvényszék bírái a sértettre tekintettel bejelentik, hogy tőlük az ügy elfogulatlan megítélése nem várható, őket a további eljárásból ki kell zárni. A sértettre tekintettel más ítélőtáblához tartozó járásbíróságot és az esetleges másodfokú eljárásra törvényszéket kell kijelölni (BH2020. 293.).

ad d) Az eljárásra jogosult bíróság meghatározása három lépcsőfokban történik:

- joghatóság: a magyar bíróságok a magyar büntető joghatóság alá tartozó ügyekben járhatnak el, amelynek szabályait már érintettük;
- hatáskör: a joghatóság után (tehát, ha az ügyben magyar bíróság eljárhat) azt kell tisztázni, hogy milyen szervezeti felállású bíróság (járásbíróság, törvényszék, ítélőtábla vagy a Kúria) járjon el;
- illetékesség (területi hatáskör): végül, ha tisztázódott a hatáskör, arra a kérdésre kell választ adni, hogy az azonos szervezeti felállású 111 járásbíróság, 20 törvényszék, illetőleg 5 ítélőtábla közül melyik járjon el.

A bíróság a hatáskört és az illetékességet mindig hivatalból vizsgálja.

Az eljáró bíróságok hatáskörét az alábbi ábra szemlélteti:

2. ábra: Az eljáró bíróságok hatásköre

Forrás: a szerző szerkesztése

Általános elsőfokú hatáskörrel a járásbíróság rendelkezik (19. §). Amint az a 2. ábrából is kiderül, kiemelt ügyekben a törvényszék jár el elsőfokon. Az elsőfokú bíróság meghatározása egyben kijelöli a másod- (esetlegesen harmad-) fokon eljáró bíróságot is, ettől eltérni nem lehet (hatáskörelvonás tilalma).

Ha az elsőfokú határozatot a helyi bíróság hozta, az ítélete ellen bejelentett perorvoslatot az eggyel magasabb szintű felettes bíróság bírálja el. Az eljáró másodfokú bíróság hatáskörére nem az irat másodfokra érkezésekor hatályos szabályozás szerinti elsőfokú hatásköri szabályhoz, hanem a ténylegesen eljáró elsőfokú bírósághoz igazodik (BH2021. 187. II.).

A törvényszék elsőfokú hatáskörébe tartozó bűncselekményeket több csoportra oszthatjuk:

1. legsúlyosabb bűncselekmények: amelyekre a törvény 15 évig terjedő vagy annál súlyosabb szabadságvesztés-büntetés kiszabását is lehetővé teszi;
2. kiemelt bűncselekmények: háborús, állam elleni stb. bűncselekmények, emberrablás (és ezek feljelentésének elmulasztása), emberkereskedelem, kényszermunka, terrorcselekmény (és ahhoz kapcsolódó egyes bűncselekmények), pénzmosás súlyosabban minősülő esetei, emberiség elleni bűncselekmények;
3. életveszélyt vagy halált okozó egyes bűncselekmények: emberölésre irányuló előkészület, gondatlan emberölés, az emberölés előkészülete, életveszélyt vagy halált okozó testi sértés;
4. korrupciós bűncselekmények;
5. vagyon elleni bűncselekmények egyes erőszakos (például kifosztás súlyosan minősített esete) vagy legsúlyosabban minősülő nem erőszakos (például különösen jelentős értékre elkövetett lopás) esetei;
6. egyes nemzetközi elemet tartalmazó bűncselekmények: például nemzetközi bíróság előtt elkövetett igazságszolgáltatás elleni bűncselekmény, nemzetközi gazdasági tilalom megszegése stb.;
7. közigazgatással összefüggő egyes bűncselekmények: például a választás, a népszavazás és az európai polgári kezdeményezés rendje elleni bűncselekmény, a minősített adat és a nemzeti adatvagyon elleni bűncselekmények;
8. a katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó bűncselekmények: ilyenkor az 5 kijelölt törvényszék (Budapest, Győr, Debrecen, Szeged, Kaposvár) katonai tanácsának egyike (másodfokon a Fővárosi Ítéltábla katonai tanácsa) jár el;
9. egyéb esetek: egyes egészségügyi bűncselekmények, fogolyzandulás, a szerzői joghoz kapcsolódó vagy a gazdálkodással összefüggő egyes kiemelt bűncselekmények.

A büntetőeljárásban a hatásköri szabályozás alapját a bűncselekmények, illetve a hozzájuk kapcsolódó büntetési tételek képezik. Ezért ahol a törvény a jogkövetkezményeket a törvényben meghatározott büntetéshez fűzi, ezen a Btk. Különös Részében meghatározott büntetési tételkeret felső határát kell érteni. Ekként a bíróság hatáskörét a Btk. Különös Részében meghatározott büntetési tétel felső határa, nem pedig a Btk. Általános Részének valamely kerettágító rendelkezése határozza meg (BH2020. 200. I.).

Nem törvénysértő a járásbíróság határozata, amelyben rablás büntette miatt az erőszakos többszörös visszaeső terhelttel szemben 16 évi, fegyházban végrehajtandó szabadságvesztést és 10 évi közügyektől eltiltást szabott ki. A rablás büntettének büntetési tétele 5 évtől 10 évig terjedő szabadságvesztés, ezért a járásbíróság eljárása törvényes (BH2020. 200. II.).